

Dindarlık Algısının Açmazları

A Critical Essay on the Concept of Religiosity

Bülent SÖNMEZ^a

^aFelsefe Bölümü,
İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi,
İzmir

Geliş Tarihi/Received: 27.07.2017
Kabul Tarihi/Accepted: 12.09.2017

Yazışma Adresi/Correspondence:
Bülent SÖNMEZ
İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi,
Felsefe Bölümü, İzmir,
TÜRKİYE/TURKEY
cbsonmez@hotmail.com

ÖZ İnsan yaşamında büyük problemlerden biri dini alan diye belirlediğimiz bir alan yaratmaktır. Hayatı dini ve dünyevi iki alana böldüğümüzde bir algı problemi ile karşı karşıya kalırız. Daha çok ruhbanlık eğilimi ile dini ve dindışı iki alan kabul edilerek dünyadan ve maddi olandan uzaklaşmayı dindarlığın ölçüsü olarak ortaya konulmuştur.. Oysa dindışı diye nitelenen maddi dünya ve fizyolojik yönelimler dinkarşıtı bir alan ve dinkarşıtı yönelimler değildir. Maddi ve fizyolojik boyutun kötü sayılarak dinkarşıtı ilan edilmesi tamamen kurmaca bir durumdur. Maddi ve fizyolojik boyut ne dindışı ne de dinkarşıtıdır. Bu bağlamda bize göre dindarlık, içinin birileri tarafından doldurulduğu yapay bir hayat biçimidir. Bu, dinsel ve dindışı iki alan kabul eden ve dünyayı (dünyevi olanı da) "dindışı alan" olarak gören bir Ruhbani sapmanın uzantısıdır.

Anahtar Kelimeler: Dindarlık; kilise; dünyevileşme; dünyevilik; ruhbanlık; hıristiyanlık

ABSTRACT One of the big problems in human life is to create a space that we have designated as religious area. A perception problem arises when we divided life as religious and secular. This approach has emerged as a clergy trend. Sacred and secular space has been accepted by this tendency and to move away from the material as a measure of religiosity. However, the world and physiological orientations which are described as non-religion are nonreligious fields and non-religious orientations. To see the physical and physiological dimension as evil and to declare it as non-religious is a completely fictitious situation. The material and physiological dimension is neither secular nor religious. In our view, religiosity is an artificial way of life that it had filled in by someone. This perception see the life as two areas of religious and secular and the world (in the worldly) as "non-religious space" that it is an extension of a priestly deviation.

Keywords: Religiosity; church; brief; etics; secular; rofan; holy; church; priest

*"Kime yazıyorsun bu mektubu? Elinde hiçbir adres yok.
Domuzlar kutsal kitaplarla beslenmez." (C. MERİÇ)*

DİN

“G enelde din denildiğinde bir *ötedünyacı* anlayıştan söz edildiği kabul edilir. Ama dinin bir teklif olduğu; insanı ve evreni açıklama modeli olduğu kabul edildiğinde ideolojileri de din kabul etmek kaçınılmaz olur. Pozitivist açıdan bakıldığında dinin öte dünya söylemlerinin daima maddi bir temeli olduğu varsayımı söz konusu olacaktır. Bu bağlamda peygamberlerin getirdikleri bir tür kişisel yaklaşım ve açıklamalar

derekesine indirilecektir. Bu çerçevede Marx'ın getirdiklerine Marxizm denildiği gibi, Musa'nın (a.s) getirdiğine Musevizm (Musevilik), İsa'nın (a.s) getirdiklerine İsevizm (İsevilik), Muhammed'in (a.s) getirdiklerine ise Muhammedizm (Muhammedilik) denilecektir. Buradaki sorun ötedünyanın varolup olmaması değil, ötedünyanın, kutsalın, aşkının kabulü ve reddi meselesidir. Bu açıdan bakıldığında kutsalı, aşkını, ötedünyayı kabul eden yaklaşım ile ötedünyayı, aşkını, kutsalı kabul etmeyen yaklaşımın teklif sunma; evreni ve insanı açıklama noktasında aynı düzeyde olduğu söylenebilir.¹ Hatta kutsalı ve aşkını reddettiğini söyleyenlerin bile kutsadıkları, üstte tuttıkları şeyler bulunmakta; kendilerine aşkın idoller yaratmaktan geri kalmadıkları görülmektedir.

Bu bağlamda teklif sunma açısından her iki yaklaşıma da din demek yanlış olmaz. Ancak genelde dindarlık denildiğinde aşkını ve kutsalı kabul eden yaklaşım sahipleri dikkate alınmaktadır.

Bu yüzden burada biz insanı ve evreni açıklama noktasında “kutsal ve aşkını ontolojik olarak kabul eden dinden ve buna bağlı olarak ortaya konulan dindarlıktan söz etmeyi deneyeceğiz.

DİNDARLIK

Dindarlık kavramını açıklamak çok kolay bir mesele değildir. Böyle bir kavramın ortaya çıkışı ile ilgili epeyce çalışma ve yaklaşım bulunmaktadır. Fazla ayrıntısına girmeden konuyu anlamayı deneyeceğiz.

Dindarlık kişinin kendini dinsel kavramlarla ifade etme ve yaşamını dinsel sınırlara bağlı olarak sürdürme durumu olarak kabul edilmektedir. Burada din olarak kabullenilen şeyin kişinin din dediği algılar bütününden oluştuğunu söylemek gerekir.

Bu bağlamda her teklifin bağlarından beklediği davranış biçimlerine o teklifin(dinin) dindarlığı demek bile mümkündür.

Burada “teklifin özü nedir? Bu teklif insanlardan ne beklemektedir?” soruları önem arz etmektedir.

Bu sorulara verilen cevap ile dindarlığın nasıl bir pratik olduğunun orta çıkması beklenebilir.

“DİNİ ALAN, DİNDİŞİ ALAN DİNKARŞİTİ ALAN”

Dindarlık algısının ilk açmazı dinsel alan ile dünyasal alan diye iki alanın varlığının kabulünde ortaya çıkmaktadır.

Sanırım en büyük problem dini alan diye belirlediğimiz bir alan yaratmaktır. Hayatı dini ve dünyevi iki alana böldüğümüzde bir algı problemi ile karşı karşıya kalmak kaçınılmaz olmaktadır. Daha çok ruhbanlık eğilimi ile öne çıkan bu yaklaşım dini ve dindışı iki alan kabul ederek dünyadan ve maddi olandan uzaklaşmayı dindarlığın ölçüsü olarak ortaya koymaktadır. Oysa dindışı diye nitelenen maddi dünya ve bu dünyayla kurulan fizyolojik ilişkiler dinkarşıtı bir alan ve dinkarşıtı ilişkiler olarak ele alınamaz. Maddi ve fizyolojik boyutun kötü sayılarak dinkarşıtı ilan edilmesi tamamen kurmaca bir durumdur.

Maddi ve fizyolojik boyut ne dindışı ne de dinkarşıtıdır.

Bu bağlamda bize göre dindarlık, içinin birileri tarafından doldurulduğu yapay bir hayat biçimidir. Bu, dinsel ve dindışı iki alan kabul eden ve dünyayı (dünyevi olanı da) “dindışı alan” olarak gören bir Ruhbani sapmanın uzantısıdır.

¹-Bkz. Bülent SÖNMEZ, İnsan Dinsel Bir Varlıktır, İst.2016, s.10

Bu yaklaşımda maddi olana her tür meyletme sapkınlık olarak değerlendirilmiştir. Batı dünyasında sekülerleşme kavramı dünyaya meyletmeyi kötü gören uhrevileşme yaklaşımına tepki olarak gelişmiştir. Bu çerçevede Sekülerleşme dünyevi yaşam alanını genişletme ve maddi olana alan açma hamlesi olarak değerlendirilebilir.

Sekülerleşme ruhbanî anlayışın mahkûm ettiği dünyaya meylin adıdır. Sekülerleşme problemi hayatı iki alana ayıran ve dünyadan el etek çekmeyi fazilet gören uhrevileşme probleminin uzantısıdır. Ruhbanlığa tepki olarak gelişen bu yaklaşım zamanla dünyevi olan adına uhrevi olanı devre dışı bırakma gibi bir uç tarafa savrulmayı getirmiştir.

İşte dindarlık özü itibarıyla Batıdaki ikiye bölünmüş algının uzantısı olarak öne çıkmıştır. Dini alan dünya ve madde ile bağlarını kesmek olarak anlaşılırken dünyevi alan da manevi olanla bağlarını koparmak olarak anlaşılmıştır.

Oysa bütün insanlar aslında özde aşkın bir yan taşımaktadır. Kutsal sadece insanda ortaya çıkan bir durumdur çünkü. Kutsal evrene anlam verme durumudur. Anlam ise maddede değil, sadece insanın algısında vardır. En ateşli tanrıtanımazların bile kutsal amaçları, kutsal iddiaları bulunmaktadır. Tanrıya meydan okuduklarını ifade edenlerin bile Kutsal ve Tanrı ile savaşırken kutsal kavramlardan büsbütün kurtulmaları mümkün olamamaktadır.

Mircea Eliade *"The Sacred and Profane"*² adlı yapıtında ilkel(öncel) insanın maddi olanı nasıl kutsal hale getirdiğini anlatır. İlkel (öncel) insan için maddi ve manevi diye iki alan yoktur. Madde ile mana arasında bir bütünlük vardır. İlkel insan kendisi ile eşya arasındaki bağı kutsal ile kurmakta; bu bütünlüğü kutsal ile sağlamaktadır.

"Arkaik dünya "dindışı" eylem diye bir şey bilmez; belirli bir anlamı olan her eylem - avlanma, balıkçılık, tarım; oyunlar, çatışmalar, cinsellik-, şu veya bu - şekilde kutsal olana katılmaktadır. Dindışı olan tek eylem mitsel anlamı olmayan, yani, örnek modellerden yoksun eylemlerdir. O halde diyebiliriz ki belirli bir amaca yönelik her sorumlu eylem arkaik dünya için bir ritüeldir."³

Ama zaman içinde madde ile mana'nın iki ayrı alanmış gibi ele alındığı dinsel algılar⁴ dinsel kişi ve dinsel olmayan kişi gibi insanı da iki kısma ayırmıştır.

Batı düşüncesinin kadim ikili anlayışının uzantısı olan bu yaklaşım felsefi düşüncenin ortaya çıkışı ile gelişerek Hıristiyanlıkta zirveye ulaşmıştır.

Bu çerçevede dindar olmak ve dindar olmamak gibi iki ayrı alan varmış gibi hareket edilmiştir.

Burada kimi kutsal kavramları bayraklaştırmak, kimi ritüelleri gerçekleştirmede çok hassas olmak, kılık kıyafette, saç sakalda, oturma kalkmada manevi kurallara göre davranmak dindar olmanın belirtisi ve ölçütü haline gelmiştir. Bunun sonucu olarak sınırları belirlenmiş bir dinsel yaşam ortaya çıkmış, bu dinsel alan dışındaki herkes çoğu kere din karşıtı bir cepheye itilerek ötekileştirilmiştir.

Dindar olanlar (her kimlerse onlar) dinin-kutsalın yegâne temsilcisi ve koruyucusu olarak öne çıktıkları için zamanla onların yorumları ile din de özdeşleştirilmiş ve bir Ruhban zümresi ortaya çıkmıştır.

²-Trans. Willard R. Trask, Harcourt, New York: Brace & World, 1963(in English)

³-Eliade,Ebedî Dönüş, Çev.: Ümit Altuğ, İst. 1994, s.41

⁴-"Bekâr Tanrıyı, evli ise eşini nasıl memnun edeceğini düşünür" (Aziz Pavlus, Korintoslulara Mektup'tan, Yeni Ahid) şeklindeki yaklaşım Hıristiyan teolojisinde önemli bir yer tutmuştur. Burada maddi alan ile manevi alan iki karşıt alanmış gibi kabul edilmiştir.

DİNSEL DİYE SINIRLARINI ÇİZDİĞİMİZ ALANIN DIŞINDAKİLER DİNİDİŞİ MIDIR?

İnsanın aşkınsal boyutta dinsel bir varlık olduğunu söylemiştik. Din karşıtı kimi insanların dinin özünden ziyade dinin ifade edilmiş biçimine karşı çıkıyor olması ise kuvvetle muhtemeldir. Ateizm diye bilinen yaklaşımın en önemli boyutunda tanrıtanımazlıktan ziyade Tanrının sunulmuş biçimine ve Tanrı adına konuşan insanların tanımladığı Tanrıya karşı çıkma durumu vardır. Kimi düşünürler bu yüzden “Tanrı var mı yok mu?” tartışmasından ziyade Tanrının nasıl anlaşıldığı ve Tanrının anlamı üzerinde konuşmak gerektiğini söylemektedir. Ateizm kimi kere kutsal ve Tanrıyı reddetmekten çok üretilen Tanrı tasavvurlarına karşı gelişmiş bir tavidir. Bunu Yeniçağ Batı düşüncesinde daha belirgin biçimde görmek mümkündür. Bunları ileriki satırlarda örnekleyerek sunacağız.

O halde insanın dinden yana, ya da din karşıtı olması problemini insan ve evren ile kurduğu ilişkiye bakarak değerlendirmek gerekmektedir. Dinin zeminini insanın eşyaya ve insana yöneliminde aramak gerekmektedir. Bir ateistin bu zemine uygun hareket etmesi mümkün olduğu gibi, bu zeminin kutsal kavramlar ile ortadan kalkması yani dindarlık olarak öne çıkan şeyin dinin temelini ortadan kaldırması da mümkündür. Tarihte dinden sapma olarak öne çıkan durumlar çoğu kere bu şekilde gelişmiştir.

Kutsal kitapların metinlerinde bu konuda çokça uyarı bulunmasına rağmen kutsalın özünün aşındırılıp anlam zemininden uzaklaştırılması her dönemde gerçekleşmiştir.

Bu konuda Erasmus Meryem Validemizin kişiliğinin ritüeller ile nasıl unutulduğunu anlatmaktadır: “Meryemin tasvirlerinden birinin önünde öğle vakti bir mum yakarak ona büyük bir saygı gösterisinde bulduklarını zannederler. Ama onun iffetini alçakgönüllülüğünü, ruhi ve ilahi şeylere sevgisini taklide uğraşanlar ne kadar azdır. Oysa gerçek tapınma Olympos ve Empyreusun bütün sakinlerine sonsuz derecede yakışacak asıl tapınma bu olurdu.”⁵

DİN, RİTÜEL VE AHLAK

Aslında dine ve kutsala bağlı olmayı sadece kimi ritüeller ve görüntülere indirgemek dindarlık algısının en önemli açmazlarından biridir.

Immanuel Kant “*Saf Aklın Sınırları Dâhilinde Din*”⁶ adlı eserinde hakiki dini nerede bulacağımız sorusunu ortaya atar ve onu “dolaylımsız buyruk” olan ahlakta bulabileceğimizi belirtir. Ona göre hakiki din ahlaka uygun dindir.

Ahlaka uymayan dinsel durumun bir yanılısamanın ürünü olduğunu söyleyerek yanılısamayı da şu şekilde ortaya koyar:

“Yanılsama [Wahn] bir şeyin salt temsiline, o şeyin kendisiymiş gibi bakma aldanışıdır. Böylelikle zengin bir pinti, servetinden istediği zaman yararlanabilmesi için belli bir zamanın gelmesini bekleyerek, onu hiçbir zaman kullanmamanın yerine geçmesi için yeterli gördüğü açgözlü yanılısamayı yaşar. Onur yanılsaması, sadece saygının kendisine verilmesi gereken değer, özünde sadece saygılarının dışsal ifadelerinden (belki de içsel ifadelerle hiç ilgilenmezler) ibaret olan başkaları tarafından övülmesini öngörür. Unvan ve mevki tutkusu da buradan doğar, zira bunlar başkaları üzerindeki üstünlüğün dışsal temsilleridir. Hatta deliliğe bile böyle [Wahnsinn] denir, çünkü basbayağı salt bir hayal temsilini şeyin kendisi yerine koyar ve onu bu şekilde değerlendirir.”⁷

⁵-Erasmus, Delilge övgü, Ç. Nusret Hızır, İst.2000, s.117,

⁶- Kant, Çev. S.Başar Çağlan, İst. 2012

⁷-Kant, a.g.e s.206,

Aynı yaklaşımlar kutsal kitaplarda da vurgulanmıştır. Örneğin Tevrat şekilsel kulluğun asli olandan uzaklaşmakla geliştiğini söyler. Ve Tanrı buyurur: "Sadık kent nasıl da fahişe oldu! Adaletle doluydu, doğruluğun barınağıydı, şimdiyse katillerle doldu. Gümüşü cüruf oldu, şarabına su katıldı. Yöneticileri asilerle hırsızların işbirlikçisi; hepsi rüşveti seviyor, armağan peşine düşmüş. Öksüzün hakkını vermiyor, dul kadının davasını görmüyorlar."⁸

Bütün bu yaklaşımlar dinin özünde ahlaki duruşun olduğunu ortaya koymaktadır. Bütün ritüellerin birer gösteriş olmaktan çıkması temelinde ahlaki değerlerin olması ile mümkündür.

Buradan çıkaracağımız sonuç eylemlerimizde ahlaki olan ve olmayan iki boyutun olduğudur. Ne kadar tahrif edilirse edilsin bütün kutsal çağrılar dini eylemi ahlaka uygun eylem olarak kabullenmekte, ahlaki olmayan her eylemi ise dindışı kabul ederek dışlamaktadırlar. Burada dinsel olanı belirleyen ahlaktır.

Ahlaki olanın en temelinde ise adalet bulunmaktadır. Aristoteles'in de belirttiği gibi adalet en yüce erdemdir hatta erdemın kendisidir. Diğer erdemlerde insan sahteliğe başvurabileceği halde adalette bunu yapamaz. İnsan yiğit olmadığı halde yiğit görünebilir cömert olmadığı halde cömertlik gösterisi yapabilir. Ama adalette gösteriş yapmak mümkün değildir.⁹

Immanuel Kant ahlaki eylemlerde niyetin iyiye uygun olmasını öngördüğünden gösteriş için yapılan eylemleri ahlaki eylemler olarak değerlendirmek mümkün değildir.

Bu yüzden kutsal kitaplar ahlakın en temel değerine vurgu yapmaktadır.

"Nefret ediyorum, hor görüyorum bayramlarınızı; hoşlanmıyorum bayram toplantılarınızdan. Yakmalık ve tahıl sunularınızı bana sunsanız bile kabul etmeyeceğim; besili hayvanlarınızdan sunacağınız esenlik sunularına dönüp bakmayacağım. Uzak tutun benden ezgilerinizin gürültüsünü; çenkerinizin sesini dinlemeyeceğim. Bunun yerine adalet su gibi, hak ırmak gibi sürekli aksın".¹⁰

"Kurbanlarınızın sayısı çokmuş, bana ne?" diyor Rab, "yakmalık koç sunularına, besili hayvanların yağına doydum. Boğa, kuzu, teke kanı değil istediğim. Huzuruma geldiğinizde avlularımı çığnemenizi mi istedim sizden? Anlamsız sunular getirmeyin artık. Buhurdan iğreniyorum. Kötülük dolu törenlere, yeni ay, Şabat günü kutlamalarına ve düzenlediğiniz toplantılara dayanamıyorum. Yeni ay törenlerinizden, bayramlarınızdan nefret ediyorum. Bunlar bana yük oldu; onları taşımaktan yoruldum. Ellerinizi açıp bana yakardığınızda gözlerimi sizden kaçıracağım. Ne kadar çok dua ederseniz edin dinlemeyeceğim. Elleriniz kan dolu. Yıkayıp temizlenin. Kötülük yaptığınızı gözüm görmesin; kötülük etmekten vazgeçin. İyilik etmeyi öğrenin, adaleti gözetin, zorbayı yola getirin, öksüzün hakkını verin, dul kadını savunun."¹¹

O halde dinlerin ortaya koyduğu şekliyle iyi insan olmak dünya işleriyle uğraşmamak değil, dünya işlerini yaparken ötekinin hakkını; mutluluğunu, yaşama iradesini dikkate alarak saygı duyma davranışı olarak öne çıkmaktadır. Dinlerin öngördüğü insan modelinin özünde yaşama saygı esasır. Saygı ise her zaman kutsalın ve aşkının varlığını ortaya koyan bir üst değerdir.

Maddede kutsal bulunmamaktadır. İnsanı insan yapan eti kemiği değildir. Güçlünün güçsüze merhamet etmesi ve haksızlık etmemesi, kaba gücün aşkına boyun eğmesi(saygı) anlamına gelmektedir.

⁸ Kitab-ı Mukaddes Eski Ahit, İşaya, 1/21

⁹-Aristoteles, Nikhamakhosa Etik,

¹⁰-Kitab-ı Mukaddes Eski Ahit, Amos 5/21

¹¹-Kitabı Mukaddes, Eski Ahit, İşaya 1/11-17

İnsanlığın temel yöneliminin ahlaki boyut olduğunu sanat eserlerinde, şiirlerde, şarkılarda görmemiz de mümkündür. İnsanlık ahlaki yapıya olan eğilimini varoluşundan bu yana haykırmıştır.

Herakleitos bu durumu şu şekilde anlatır:

*“Boşuna arıtıyorlar üstlerindeki kanı,
Yıkanarak kanda;
Çamura batmışın yıkanması gibi çamurda;
Gören deli der böylesine;
Bir de yakarıyorlar şu yontulara,
Konuşuyormuş gibi evlerle; bilmeden tanrı nedir, kahraman nedir.”¹²*

Dinsel ve kutsal olanla kurduğumuz bağın bizi iyi dindar yaptığı düşünülebilir. Ama iyi dindar olmanın yaptığımız işi de hakkıyla yerine getirmeyi gerektirdiği unutulmamalıdır. Örneğin iyi dindar olmanın iyi bir gazeteci, iyi bir mühendis, iyi bir pedagog iyi bir belediye başkanı olmayı gerektirdiği söylenmeli değil midir?

Gazeteciliğin, mühendisliğin, şehir yöneticiliğinin temel esaslarını bilmenin bizi iyi insan yapmayacağı söylenebilir ama iyi insan olmadan iyilikleri üretmek ve iyiye aracı olmak mümkün müdür?

Bu konuda yanılısamalardan kurtulmak “dine hizmet” diye belirlediğimiz alanın özünün ne olduğunu anlamaktan geçmektedir.

Erasmus “Günümüzün piskoposları o kadar budala değildirlere. Kendilerini otlamaya bakar; sürülerini otlatmak işini İsa’ya, papaz vekillerine., dilenci keşişlere bırakırlar, hem de piskopos kelimesinin çalışma, şefkat, uyanıklık demek olduğunu kolayca unuttur para çekmek söz konusu olunca yeniden çok güzel hatırlarlar.” diyerek gerçek papalığın İsa’nın yolundan gitmek olduğunu bunun ise babalık yapmak fakirliği tercih etmek olduğunu vurgulamaktadır. Bu haliyle papalığın gerçek dinin asıl düşmanı olduğunu belirtmektedir.¹³

Kant’ın belirttiği gibi din’in temsili yönelimi(dini temsil etme çabası) çok ciddi sahtelikler barındırır. Bu doğal değil, öğretilen; kurgulanan bir dinden beslenmektedir.

“Tanrı’nın ve Varlığının kuramsal temsili içinde, kaçınılması çok zor ama yine de yeterince (ödev kavramlarını etkilemediği sürece) zararsız olan insanbiçimcilik, O’nun iradesiyle pratik ilişkimiz ve hatta ahlâkımız bakımından son derece tehlikelidir. Çünkü burada kendimiz için bir Tanrı yaratırız, üstelik de onu, bize nasıl en kolay yarar sağlayacağına inanıyorsak o formda yaratır ve ahlâki yaratılışımızın en iç kısmı üzerine çalışmayı gerektiren dur durak bilmez yorucu çabadan kaçırırız.

İnsanın bu bağlamda kendini açık ve kesin biçimde ifade etmek için kullandığı temel ilkeye göre, sadece Ulûhiyet’i hoşnut etmek adına yaptığımız her şey (ahlâksallığa katkıda bulunmasa bile, karşıt da olmaması koşuluyla) Tanrı’ya, Kendisine itaatkâr hizmetkârlar olarak hizmet etme gönüllülüğümüzü gösterir. Böylelikle de aynı zamanda O’na (in potentia) hizmet etmiş oluruz. İnsan Tanrı’ya hizmet etmek için sadece bu fedakârlıkların yeterli olmadığına inanır; Yunanlardaki ve Romalılardaki gibi şölenler ve hatta toplu oyunlar sıklıkla bu işlevi yerine getirmek durumunda kalmıştır ve insanın yanılısamasına göre, Ulûhiyet’in bir halka, hatta tek bir bireye karşı bağışlayıcı olması için halen

¹²-Herakleitos, Kırık Taşlar,Çev. Alova, LXXIV

¹³-Erasmus Deliliğe Övgü. Çev. Nusret Hızır,İst.2000, s.167-170-173

yeterlidir. Buna karşın fedakârlıklar (kefaretlar, cezalandırma, hac yolculukları, vs.) daima daha güçlü, Tanrı katında daha etkili ve günahlardan arınmak için daha uygun görülmüştür; çünkü O'nun isteğine (ahlâki olmasa da) sınırsız itaati daha etkin biçimde gösterirler. Böyle yararsız kendini cezalandırma durumları arttıkça ve insanın genel ahlâki gelişimi için daha hazırlıksız hale geldikçe, daha kutsal olduklarını sanırlar; çünkü bu cezalar dünyada hiçbir işe yaramasa da zahmetli çabalara mal olduklarından, doğrudan Tanrı'ya adanmışlık kanıtı gibi görülürler.”¹⁴

Burada dinsel eylemler olarak öne çıkarılan eylemlerdeki yorucu ve acı verici çabaların daha iyi kul olmayı sağladığı gibi bir yanılsama söz konusudur.

Yine Kant'a göre “İnsanın Tanrı'yı hoşnut etmek için yapabileceğini düşündüğü her şey dini yanılsamadan ve sahte ilahi hizmetten ibarettir. İnsanın yapabileceğine inandığı her şeyi kastediyorum; zira burada, tüm yapabileceklerimizin ötesinde, sadece Tanrı'nın bizi kendisini hoşnut edecek insanlara çevirebileceği, en yüksek bilgelik düzeyinde birtakım gizemler bulunabilir. Yine de kilise böyle bir gizemin ifşa edildiğini duyuracaksa, kutsal hikâyenin bize naklettiği böyle bir vahye duyulan inancın ve onu (ister manen ister madden) kabul etmenin, kendi içlerinde bizim Tanrı'yı hoşnut edecek hale gelmemizi sağlayan araçlar oldukları düşüncesi, tehlikeli bir dini yanılsama olacaktır.”¹⁵

Ona göre ahlaki temeli olmayan ritüellerin ve Tanrı hizmeti olarak ortaya konulanların dinin asli yapısıyla (ahlaki-doğal) bağı bulunmamaktadır. O halde dindarlık diye nitelenen Tanrı hizmetinin ahlakla bağına biraz daha yakından bakmak gerekmektedir.

DİNDAR VE AHLAK

İyi bir dindarı en iğrenç ahlaksızlıkları yapmaya iten “din” ile “dinsel algı” arasında kurduğu yanlış ilişkidir. Ahlaksızlığın ahlak adına kabullenilip pratik haline dönüşmesi dindarlığın en önemli paradoksudur. Unutmamak lazımdır ki insan kutsal üstte tutan bir varlıktır ve bütün sapsmalar kutsalın zemin kaybetmesinden beslenmektedir.

Bu algı sapsması özellikle bir ötekileştirme yaklaşımı ile öne çıkar. Bu konuda bolca örnek vermek mümkündür. Bir Müslüman'ın Müslüman olmayana ilişkin ötekileştirici yaklaşımı şu şekilde ortaya çıkabilir.

"Ben Müslüman'ım O Müslüman değil.. O halde ben onun hakkını gasp edebilirim. Çünkü ben Tanrının seçkin kuluyum."

Ya da Hıristiyan dünyasında ruhban sınıfın mülk üzerinde Tanrı adına hak iddia etmesi de aynı anlayışın uzantısıdır.

Burada Allah ile “birey olarak ben “ ilişkisinden yola çıkarak ötekileştirilmiş bireyin temel ve devredilmez hakkına müdahaleye varılmaktadır. Oysa insan olarak her bireyin temel hakkının senin Allah ile ilişkinle bir alakası bulunmamaktadır. Burada dinsel açıdan korkunç bir sapsma ve günah söz konusudur. Bu, belli bir zümrenin Allah ile ilişkiden dünyevi bir rüşvet elde etme gibi bir sonuç ortaya çıkartmaktadır ki tek kelime ile büyük bir günahdır.

Tabii bu “Müslüman”/“Müslüman olmayan” “Ruhban ve ruhban olmayan” denklemi ile de sınırlı kalmayacaktır. Ötekileştirme bir zihinsel tutum halini alacak ve kişinin her şeyin merkezine kendi

¹⁴-Kant, Saf Aklın Sınırları Dahilinde Din, Çev. S.Başar Çağlan, İst. 2012, s.206

¹⁵ -Kant,a.g.e.s.207

algısını koyduğu bir tekebbüre yol açacaktır. Kendi inancı ve yaklaşımı dışındakiler için ürettiği algı kendi inancına mensup insanları da kapsamaya başlayacaktır. Buradan örgütçülük gurupçuluk ve mezhepçilik türeyecek; örgütçülük (cemaatçilik) gurupçuluk, mezhepçilik beraberinde sadece kendini merkezde gören bir sapmayı getirecektir.¹⁶

O halde bu tutumun kutsalı üste tutmayı amaçlayan yönelimler olduğunu söylemek son derece yanlıştır. Burada dinsel ya da dindarane bir tutum değil, sadece kişinin kutsalı araçsallaştırması durumu söz konusudur.

İlkeleri değil, kendi algısını merkeze koyarak hareket etmek her zaman kendini temize çıkaracak referanslar bulmayı kolaylaştıracaktır. Bu hal ile “vatanı kurtarmak”, “özgürlük talebini dile getirmek” ya da “Allaha hizmet etmek” gibi yüce kavramların “bizzat Yüce” olandan sıyrılıp birer çıkar aracına dönüştüğünü fark etmesi bile mümkün olmayacaktır.

Kendisi ile kutsal arasında kurduğu (Allah, vatan özgürlük gibi) sevgi ve saygı ilişkisinin kendisine ötekinin yaşam alanına müdahale etme, onun yaşam alanını ortadan kaldırma hakkı verdiği yanılıgısı bizzat kutsalın zeminini yok edecektir. Bu anlayış kutsaldan beslenmekte ama Kutsalı tamamen ortadan kaldırmaktadır.

Kuranda özellikle vurgulanan “Şeytanın Allah adına aldatmasını!”¹⁷ anlamı da sanırım budur.

Her yanlışıma yüce (dinsel-ahlaki) bir kılıf bulmak zor değildir. Sorun dinsel algının hakikate ilişkin zemininin olup olmamasıdır.

BİR ANEKDOT

Afyonda öğretmenlik yaptığım yıllarda yaş meyve ve sebze nakliyesi yaparak geçimi sağlayan birkaç arkadaşın Afyon civarında kaza geçirdiğini ve hastaneye kaldırıldıklarını öğrendim. Koşarak hastaneye gittim. Yaraları çok ağır değildi birkaç saat sonra taburcu oldular ve taksi ile bir arkadaşın evine götürdük. Yolda yaralı arkadaş “ya Bülent ağabey böyle ölmek istemezdim cephede savaşarak ölmek isterdim” tarzı bir şeyler söyledi. Bunun üzerine taksi şoförü “kardeşim sen zaten ekmeğinin peşinde giderken kaza yapmış ve yaralanmışsın. Çoluk çocuğunun rızkı için çabalıyorsun. Allah zaten seni seviyor” diye konuşmaya dâhil oldu.

Ekmeğin parası için çalışmanın da dinsel bir alan olduğunu hatırlatan önemli bir uyarıydı bu. Maddi ilişkilerin manevi boyutunu ortaya seren bir yaklaşım dinsel alan diye sınırları belirlenmiş bir alanın olamayacağını söylüyordu.

Abdülkerim Suruş’un belirttiği gibi dindışı alan olarak betimlenen alanın din karşıtı bir alan olarak görülmesi önemli bir sapmaydı. Suruş’un yaklaşımlarını konunun anlaşılması bağlamında zikrettiğimizi hatırlatmamız gerekmektedir. Yoksa dini ya da dindışı bir alanın varlığını kabul etmek mümkün değildir.

Bilgelik iyi insan olmanın yolunu gösterir. İyi insan kendisinde olan insandır. İyi mühendis olmak iyi doktor olmak ancak iyi insan olmakla mümkündür. İnsanın bilimsel gelişmesinin temelinde bilgece duruş yoksa öğrendikleri ancak zarar ve hasar verir.

¹⁶-Mezhep ve gurup olmak ayrı mezhepçilik ve gurupçuluk ayrı değerlendirilmelidir. Mezhepçilik/ gurupçuluk belli bir zümrenin kendi anlayışını asli olanla özdeşleştirilmesi anlamına gelmektedir. İnsanların hakikati algılama biçimi farklı olabilir ama kendi algısını hakikat yerine ikame etmesi bir sapma olarak değerlendirilmelidir. Burada herkesi bağlayan ölçünün belli bir zümre tarafından tahrifine kapı açıldığı bir yanlıgı tutum söz konusudur.

¹⁷ -Fatır suresi(35)/5 K. Kerim

“Sokrates bu yüzden Gorgias’a zenginlikten değil “namusla kazanılmış zenginlik”¹⁸ ten Yaşamaktan değil ölçülü yaşamaktan ¹⁹ başkasını gütmekten değil kendini gütmekten söz eder²⁰

Descartes bu konuda avukat ve hâkim örneğini verir. Avukat akıl yürütmelerle bir doğruyu yanlış, yanlış doğru gösterebilir ancak hâkim hakikati bulma peşindedir.

Avukat da hâkim de yargılarında doğru olanı bilmekte ancak akli yönlendiren ilkeye uygun davranıp davranmama; ilkeye uygun akıl yürütüp yürütmeme noktasında ayrılmaktadırlar. İyi herkesin istediği şey olduğuna göre İyinin kişisel menfaatlerin ötesinde bir değeri bulunmaktadır.

İlke evreni yöneten ve geliştiren temel esastır. Bu esas herkesin ortak aklında ortak yöneliminde bulunmaktadır.

Kutsalın insani olandan sıyrılması kimi kere kutsalın kötü kullanımı ile alakalıdır. Zihinsel çıkarımların kutsalı kişisel faydaya adapte etmesinin sonucu kutsalın dejenere edilmesidir.

DİNE HİZMET (!)

“Dine hizmet” sloganı da dindarlık algısının önemli açmazlarından biridir. Dine hizmet ifadesi benim dinin imdadına yetişmem gerektiği gibi bir algıyı dayattığından burada hizmet olarak göreceğim şeyin dinsel zeminden uzaklaşmayı bile getirebileceği söylenebilir. Burada din ile dışarıdan ve uzaktan bir ilişki bulunmaktadır.

Oysa dinsel yönelimde “Dine hizmet” gibi bir yaklaşımdan uzaklaşıp “din ile hizmet” gibi bir yaklaşımı benimsemek sağlam bir algının ilk koşulu olacaktır. Din ile hizmet kendimizi içinde görebileceğimiz bir kutsal tutum takınma durumudur. Bu tamamen dini veya dindışı gibi bir ayırımdan değil, bizzat ahlaktan beslenen iyi ve kötü yargılarını esas alan temel yaklaşımdır. Dinin arzulanığı temel yönelim olan iyinin gerçekleşmesi için yapılan her çaba dinsel, iyiyi tahrip eden her çaba ise (dinsel kavramlarla süslenmiş olsa bile) dindışı olacaktır.

DİNE SINIR ÇİZME YA DA DINDARLIĞIN YÜKSELİŞİ VE DÜŞÜŞÜ(!)

Dinsel teklif karşısında insanların iki tutum geliştirdikleri söylenebilir. Ya bu teklifi fazla ve aşırı bulup azaltma ya da bu teklifi yetersiz ve eksik bulup fazlaştırma. Bu iki durum da aslında kişinin kendini teklifin üstünde görmesinin belirtisidir. Burada kişi belki çoğu kere bilmeyerek teklife dışarıdan ve üstten bakabilmektedir. Teklife uymak yerine teklifi biçimlendirme gibi bir durum aslında dinsel bozulmanın dolayısıyla ilahi olandan kopmanın bir sonucudur. Burada dinsel teklife uymak değil, Onu kendine uydurma gibi bir sapma söz konusudur.

Bu yaklaşım dinin kişinin öznel algıları ile yeniden inşa edilmesi ve her tür müdahaleye açık hale getirilmesini sağlamaktadır. Dindarlık durumu çoğu kere dinsel olandan yola çıkarak kendine alan açma durumudur. Bu alan açma çabası her zaman bir artniyet taşımasa bile kişiye kimi dünyevi ve manevi faydalar sağlamaktadır. Dini temsil etme durumu birçok faydayı beraberinde getirmektedir. Dinsel olanın fayda sağlaması insanın ontik yapısının dinsel olana her zaman içsel bir teslimiyete sahip oluşu sebebiyledir.

¹⁸-Platon, Georgias, çev. Teoman Aktürel, 451-e

¹⁹-Platon, Georgias, 493-e

²⁰-Platon, Georgias, 491-d

Dinsel durumundan dolayı dışlanıp eziyet görme durumunda da aslında dindarlık diye üretilmiş kavramın rolü büyüktür.

Tarihte gördüğümüz inancından dolayı dışlanan eziyet gören insanların başına gelenler onların kendi dindarlıklarından dolayı değil, bir başka inanç biçiminin ürettiği dindarlık algısına ters düşüyor olmalarından dolayı olmuştur. Dinsel tercihi sebebiyle dışlanıp eziyet görmenin çoğu kere bir başka dinsel algı biçimine ters düşmeyle ilgisi vardır. Zaten burada tartıştığımız konu tam da budur. Dinsel alanın ötekinin yaşamsal alanını ortadan kaldırması “dindarlık” diye üretilmiş algılama biçimiyle alakalıdır.

Dinin değil dindarlık algılarının birbiri ile çatışmasının özünde çerçevesinin kişi tarafından belirlenmiş olduğu bir dinsel olduğu söylenmelidir. Burada kendi dışındaki her tür yaşama biçimi dinsel dışı algılandığından öznel açıdan dindarane her tutum kendi algısına uymayan herkesi din karşıtı görmek gibi bir ötekileştirme ile sonuçlanacaktır. Ama bu durum bile dindarlık denilen şeyin din ile ilişkisinin ne kadar temelsiz olduğunu ele veren önemli bir sonuçtur. Dindarlık olarak anlaşılan dinsel kılıflar, kisveler ve görünümünün dinin çıkış noktası ile ciddi çelişkisi vardır. Çünkü din Tanrısal yakınlığın çoğu kere maddi ve görünür olandan uzak kalmakla gerçekleşeceğini ifade eden bir temele sahiptir. O halde dindarlık diye öne çıkarılan çoğu kere ayrı bir sınıfın dini temsil ediyor olması dinin gösteriye dönüşmesi, belli bir kesimin kendini seçkin görmesi ve adeta Tanrı ile anlaşma yaparak kendini kurtulmuş sayması, insanların günahlarını bile bağışlayabilecek yetkiye sahip olması, Tanrı ile insanlar arasında bağ kuracak kadar yüce olma iddiası vesaire vesaire. Bunların hepsi aslında dinin “görünür olmama” “kendini üstün tutmama” gibi temel ilkesi ile çelişmekte ve bu bakış açısının din ile herhangi bir ilişkisinin olmadığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda ortada dinsel tutum olmadığından dinsel bir pratik ve yaklaşım da yoktur.

DİN ADINA KONUŞMA, METİN VE DİNDARLIK

Dindarlığın metin okuma ve anlama ile gerçekleşeceği yolunda önemli bir eğilim var. Dinle alakası olmanın kutsal metinle alakalı olmakla mümkün olacağı yolundaki yaklaşım dinsel bir tür metin okumayla başlatılmaktadır. Metinle muhatap olmayanların dinle de ilgisiz oldukları gibi bir çıkarımdır bu.

Oysa kutsal bir metne saygı duymamı sağlayan kutsal metnin kendisi değildir. Bu metni bana sunan kişinin ahlaki durumu ve benim bu ahlaki duruma değer veriyor oluşum metni anlamlı ve önemli kılmaktadır. Metni okumak ne onu anlamayı ne de ahlaklı olmayı garanti eder. Kant’ın dediği gibi: “Bir belge ilahi bir vahiy olarak kabul edilecekse, ilahi kökenden geldiğinin en yüksek ölçütü şu olacaktır: “Tanrı’nın esiniyle verilen bütün kutsal yazılar öğreti, eleştiri, ilerleme, vs. için yararlıdır” ve bu sonuncusu, yani insanın ahlâki ilerlemesi, tüm akıl dinlerinin gerçek amacını oluşturduğundan, Kutsal Kitaplara dair tüm tefsirlerin en yüce ilkesini içerecektir. Bu din “bizi her türlü hakikate iten Tanrı’nın Ruhudur.” Bize talimatlar verirken aynı zamanda temel ilkeleriyle harekete geçmemiz için canlandırır; ayrıca kutsal yazıların tarihsel inanç ve her bir kilisesel inançta hakiki dinin ögesini tek başına oluşturan saf ahlâki inanç güdülerini bakımından, içerdiği her şeye bütünüyle boyun eğmemizi sağlayan da budur. Kutsal Kitaba dair tüm araştırmalar ve tefsirler, içindeki bu Ruh’u arayış üzerine temellenerek yola çıkmalıdır ve “içindeki ebedi hayat ancak Kutsal Kitabın bu ilkeye tanıklık ettiği ölçüde bulunabilir.”²¹

²¹ Kant, a.ge, s.139-140

Ayrıca teklif her zaman metinden anlaşılabilir. Bu yüzden metni kendine uydurma çabası çoğu kere bir sapma olarak kendini göstermiştir. Haddizatında metinden önce kişinin metin karşısındaki duruşu önemlidir. Kişinin kendisi ve evrenle ilişkisi önemlidir. Bu ilişki sağlıklı ise metnin anlaşılması sağlıklı, bu ilişki sağlıklı değilse metnin anlaşılması sağlıklı değildir.

Kur'an getirdiği teklifler için "öğüt alan yok mudur? derken salt metni okuyun ve öğüt alın dememektedir. Çünkü zaten selim bir akıl ve vicdan sahibi birisi metinden öğüt alacaktır. Sorun metin ortada durduğu halde bundan öğüt almayı istemeyerek bir tür anlamazdan gelme tutumudur.

Metnin anlaşılması bu yüzden insanın içsel durumu ile alakalıdır. Yani metni okumak öğüt almanın garantisi değildir. Metin ile kurulan ilişkinin niteliği önemlidir. Kuranda bu nokta birçok kereler dile getirilmiştir. Örneğin sanat eserlerine yönelirken de trajik veya komik olan metinden çıkardığımız bir sonuç değildir. Metin trajik ya da komik olana vurgu yapmakta; trajik ya da komik bizim anlam dünyamızdaki karşılığı ile ortaya çıkmaktadır.

Bu yüzden metin kendi başına bir anlam taşıyamaz. Metni insan konuşturur. Bu konuşturma ya insanın asli yönelimlerine yani bizzat kendisine uygundur, ya aykırıdır. Peki, ilahi metnin kendi muradına uygun olarak anlaşılmasında ölçümüz ne olacaktır; bunu nasıl anlayacağız?

Bunu insanın katıksız doğasından ve insanlığın tarihte bıraktığı izlere bakarak üstte tuttuğu değerlerden anlayabiliriz (sünne)

Bu da ayrı bir çalışmanın konusu olmayı hak edecek önemdedir.

SONUÇ

Sonuç olarak, "dindarlık" kavramı olarak nitelenen bir asli durumun olmadığını söyleyebiliriz.

İnsanların, haz ve faydayı esas almayan madde ötesi manevi eylemleri değerli bulmaları bu eylem sahiplerini önemsemelerini getirmiştir.

Genel anlamda manevi olanı üstte tutarak madde ötesi eylemleri yüceltmek dinsel çağrının özünde bulunduğundan bu eylem sahipleri "Tanrısal insan", "ilahi insan" ya da "dinsel insan" olarak tanımlanmıştır.

Burada dinsel ve dindışı iki insandan değil, kendi arzularını kontrol edebilme becerisi gösteren veya gösteremeyen insanlardan söz etmemiz mümkündür.

Bunun bir zümreye bir cemaate teşmil edilmesi, dinsel olanın şekle ve bireysel ritüellere indirgenmesi dindarlaşma denilen şeyin yozlaşma ile ilgili olduğunu ele vermektedir.

Dindarlık kavramı çoğu kere özünde maddi olanı üstte tutmama yaklaşımını aşındırarak manevi olanın maddi olanı elde etmeye aracı kılınmasını getirmiştir. Manevi olanın maddi olanı elde etmeye aracı kılınması bizzat maddi olanın esas alınması anlamına geleceğinden ilahi çağrılar için en tehlikeli durumun bu olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, (çev. Saffet Babür), Ankara, 1997.

Sönmez Bülent, *İnsan Dinsel Bir Varlıktır*, İstanbul, 2016.

Eliade, Mircea, *Ebedi Dönüş Mitosu*, (çev. Ümit Altuğ), İstanbul 1994.

Erasmus, *Deliliğe Övgü*, (çev. Nusret Hızır), İstanbul, 2000.

Herakleitos, *Kırık Taşlar*, (çev. Alova), İstanbul, 2008.

Kant, Immanuel, *Saf Akılın Sınırları Dâhilinde Din*, (çev. S. Başar Çağlan), İstanbul, 2012.

Kitab-ı Mukaddes, İstanbul, 2016.

Komisyon, *Kur'an-ı Kerim /Türkçe Anlamı*, Ankara

Platon, *Gorgias*, (çev. Teoman Aktürel), İstanbul, 2015.